

С. Щербина,
старший викладач кафедри українознавства
Запорізької державної інженерної академії,
м. Запоріжжя
e-mail: svetlana-2003@list.ru

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОСТІ І.С.НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

На межі тисячоліть суспільна свідомість характеризується історико-культурними змінами, де провідна роль належить релігійній освіті, як фактору соціалізації.

Церковна проблематика займає значне місце у засобах масової інформації та в житті українського суспільства, оскільки православна церква, разом з іншими конфесіями, виступає носієм високої духовності, берегинею матеріальної та духовної спадщини минулого, невід'ємною частиною сучасної загальнолюдської культури. Різні проблеми історії православ'я все більше відображаються у наукових дослідженнях, зокрема знаходять утілення і в творах художньої літератури.

Український літературний процес протягом всієї історії свого розвитку позначений високим рівнем мистецького осягнення життєвих реалій, розмаїттям художніх образів і моделей світу, виникненням широкого спектру стильових напрямів, жанрових утворень, появою великої кількості «народних» письменників. Іван Семенович Нечуй-Левицький є одним із основоположників української літератури, і його внесок у розвиток проблематики світу духовності, віри, релігії, церкви і церковнослужителів російського та українського православ'я XIX століття набув загальнонаціонального визнання.

Тема духівництва, віри і церкви у творчості І.Нечуя-Левицького, є однією з центральних, ключових. Ставлення до неї у різні часи вивчення літературного доробку письменника змінювалося разом із політичними режимами. У радянські часи окремі твори класика розглядали тільки з антицерковних позицій з метою насаджування антирелігійної пропаганди. Одним із найпоказовіших в цьому плані є оповідання І.Нечуя-Левицького «Афонський пройдисвіт», яке радянські літературознавці характеризували, як антирелігійне. Твір справді має антиклерикальну спрямованість, оскільки предметом зображення оповідання є церковні посадовці-неправедники, про що в своєму інтерв'ю 1995 р. пише єпископ Харківського і Полтавського УАПЦ Ігор Ісиченко: «Прочитаймо уважніше Нечуя-Левицького. Він не просто відображає анекдотичні постаті старосвітських панотців і паніматок, він показує трагічну зміну поколінь священицтва, коли разом із священиками, вихованими на традиціях Києво-Могилянської школи, приходять нові службовці держави, які формально ставляться до духовного обряду, дбають передусім про власну кар'єру, про вірнопідданське служіння царській владі». [2, 5].

У більшості повістей, оповідань письменник піднімає питання віри, духовності, життя за Христовими заповідями. Основним чинником є унікальні історичні обставини, що склалися в Україні другої половини XIX століття. До початку XIX ст. неписьменність була майже повсюди. Вона доходила до того, що деякі священики не вміли читати, а інші пани не тримали у руках пера і не вміли підписувати своїх прізвищ. Таким змалював І.Нечуй-Левицький типовий образ українського панича у повісті «Бурлачка»: «Станіслав Ястшембський змалку вчився в білоцерківській гімназії, але наука не давалась йому. Він насилу переліз в третій клас і ніяк не міг рушити далі, виріс під саму стелю, вивчився курити люльку, пити вино, грати в карти, чудово їздити верхи, й на тім скінчив курс своєї науки. Дома, на вакаціях, Стась ганявся за дівчатами по селу серед дня. Це був найвищий спеціальний клас Стасевої науки, якою він закінчив курс» [4, 18].

Традиційно вважають, що неучтво духівництва було закономірним наслідком загального низького рівня письменності населення. До початку XIX століття навчання проводилось традиційними методами: зверненням до місцевих священиків і дияконів. Але такі «вчителі» багато в чому відповідали батькам, бо багато хто з батьків духовного сану усіяко ховали своїх дітей від школи і грамотності. Характерними рисами духовних училищ того часу були довгі низькі казарми, побиття, голод, прочуханки і довге стояння на колінах.

Реформи 1860-х років вплинули на загальний стан письменства. Були підвищені вимоги до вступників, які повинні були не тільки вміти читати і писати на момент вступу, а й знати священну історію, катехізис, російську мову, географію, арифметику тощо. Духівництво було важливим джерелом формування творчої і наукової інтелігенції. У XIX ст. найбільше число освічених людей закінчило духовні навчальні заклади. Таким чином держава намагалася вплинути на розвиток просвітництва у країні.

Вирішення проблеми неучтва, неписьменності, затурканості українського народу І.Нечуй-Левицький вбачав у просвіті, у пасторському служінні.

Найсильніші враження І.Нечуя-Левицького були пов'язані із релігійним життям. Дитинство і юність найглибше вплинули на формування світогляду письменника. Він народився у родині священослужителя. Батько Івана Нечуя-Левицького був освіченою, прогресивною людиною. Він організував школу для селянських дітей і збудував приміщення для громадської крамниці. Саме батько навчив Івана читати. Про це він зазначає в «Уривках з моїх мемуарів та згадок»: «Спочатку сорокових років мій панотець почав вчити мене читати, писати та загадував мені вчити коротеньку «Священну історію» напам'ять» [1, 8]. Далі буде навчання в училищі, а потім і Київська духовна семінарія. Дослідники творчості І.Нечуя-Левицького вважають, що саме під час навчання у Богуславському духовному училищі «зародилося у майбутнього письменника критичне ставлення до церкви й духівництва», що потім знайде своє відображення у викривальних антиклерикальних творах [1, 10]. За спогадами письменника обстановка в училищі не сприяла навчанню. «Схоластика, знущання вчителів, побої, жорстокість – такими були його будні» [1, 9]. Але поруч із п'яними деспотами і злими аскетами Нечуй-Левицький змальовує молодих, симпатичних вчителів. Це учитель підготовчого класу Черняк, вчитель латинської мови Лихнякевич, вчитель грецької мови, історії та географії Креховський. Саме він «першим витлумачив майбутньому письменнику основи матеріалістичного розуміння світу, заронив зерна реалістичного ставлення до навколишнього життя», і саме він розкривав у душах дітей уяву і відчуття прекрасного (зокрема, і у Івана) [1, 12].

Але після закінчення Київської духовної академії Іван Нечуй-Левицький піде «проти течії». Закінчивши семінарію, Іван Семенович кілька років викладав, його не вабила духовна кар'єра, але у ті часи, як син священника, він мав право тільки на духовну освіту, і в 1861 році майбутній письменник вступає до Київської духовної академії.

Доля І. Нечуя-Левицького була непростою. За спогадами сучасників І.Нечуй-Левицький був дуже приємною, вихованою людиною, але разом із тим і дуже принциповою. Після закінчення Київської духовної академії перед ним відкривалися великі перспективи у церковному світі, що зичило чималі матеріальні прибутки. Письменник, світогляд якого формувалася у часи реформ шістдесятих років, не змінив своїм переконанням і пішов працювати вчителем жіночих гімназій, хоча у чоловічих гімназіях платили викладачам більше. За спогадами Є. Кротевича, І. Нечуй-Левицький так говорив про своє рішення: «Якщо жінок, вважає наша влада, вчити не слід, то й учителям їхнім не варто платити стільки ж, як учителям чоловічих гімназій» [3, 71]. За цими словами ми бачимо вже сформований світогляд, зрілу принципову позицію письменника, який власним прикладом намагається показати правильний шлях, яким треба рухатися тогочасному суспільству в контексті духовного розвитку.

Сучасна релігійна освіта, трансформуючи свідомість особистості, проходячи через рівні уявлень й гіперболізацій, моральних принципів, претендує на єдине, незаперечне

універсально-догматичне бачення, розуміння дійсності. У творах І.С. Нечуя-Левицького відображена традиційна світоглядна система православної християнської релігії, яка однозначно визначає місце людини у світі, диктуючи їй правила повсякденної поведінки та норми міжособистісних стосунків. Розуміння моральних критеріїв, які формує традиційна релігія, характеризує здатність особистості здійснювати моральний самоконтроль, формувати моральні обов'язки і самооцінку вчинків.

Список використаних джерел

- 1.Іванченко Р.Г. *Іван Нечуй-Левицький. Нарис життя і творчості. [Літературний портрет].* – К.: Дніпро, 1990. – 147 с.
- 2.Ісіченко Ігор. *Духовні стежки перетинаються біля Божого храму // Голос України.* – 14 жовтня 1995. – С. 5.
- 3.Кротевич Є.М. *Київські зустрічі.* – К.: Молодь, 1963. – 191 с.
- 4.Нечуй-Левицький Іван . *Твори у 2 т.* – К.: Наукова думка, 1986. – Т.2. – 640 с.
- 5.Щербина С.О. *Особливості формування релігійних поглядів М.Лєскова й І Нечуя-Левицького: типологічний аспект / С.О. Щербина // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* – 2010. - № 4 (191) – С. 204 – 209.